

foto's Jelle de Jong

Natuurwinstplan levert meer natuur op voor het Nederlandse deltagebied

Het deltalandschap, met de Zuidwestelijke delta en het IJsselmeergebied, is van grote betekenis voor de wereldwijde biodiversiteit. In de afgelopen eeuwen is door menselijk ingrijpen dat landschap sterk gewijzigd. In de van oorsprong dynamische systemen zijn voor onze veiligheid en welvaart veel waterstaatkundige ingrepen uitgevoerd zoals inpoldering, vaargeulverruiming, aanleg van dammen, zee- en rivierdijken en gereguleerd onnatuurlijk peilbeheer. Het terugbrengen van de dynamiek, levert echter lastige dilemma's op.

— Tobie Chamuleau (Rijkswaterstaat), Manon Tentij (Vogelbescherming Nederland), Peter van Velzen (Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit)

> Menselijke ingrepen, zo wordt inmiddels algemeen erkend, heeft geleid tot grote aantastingen van het natuurlijk systeem van het deltalandschap. Om de natuurlijke dynamiek van het water, zoals eb en vloed, de geleidelijke land-waterovergangen en de daarmee samenhangende biodiversiteit weer terug te brengen is de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) gestart. Van belang zijn hier de afspraken die Nederland heeft gemaakt in Europees verband. Zo moet Nederland voldoen aan de Natura 2000-doe-

len. Het programma LIFE IP Deltanatuur van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit wil met een Natuurwinstplan Grote Wateren de bestaande programma's koppelen aan de Natura 2000-doelen. Niet alleen omdat het een efficiënter natuurbeheer oplevert. Het is ook nodig om de gevolgen van klimaatverandering voor de natuur in de grote wateren blijvend te kunnen aanpakken. LIFE IP Deltanatuur werkt hierin nauw samen met een aantal partners, zoals het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer, Vogelbescherming Nederland en andere natuur- en milieuorganisaties.

Dynamiek of strandplevier?

Een van de meest in het oog springende voorbeelden van de gevolgen van menselijk ingrijpen in de natuur van grote wateren is het Grevelingenmeer.

Nadat de Grevelingen in 1971 is afgesloten door de aanleg van de Brouwersdam, ging de ecologische waterkwaliteit achteruit door zuurstoftekort in de diepere delen. Door openingen in de Brouwersdam te maken, komt er nu gedempt getij in de Grevelingen. Daardoor herstelt het intergetijdengebied weer ten dele en komt er weer meer zuurstof in het water. Dat heeft een gunstig effect op de ecologische waterkwaliteit, en alles wat daarvan afhankelijk is. Zo wordt het bodemleven gestimuleerd en komt er meer voedsel voor bijvoorbeeld steltlopers.

Ondertussen heeft zich in de afgelopen vijftig jaar nieuwe, waardevolle natuur ontwikkeld, juist dankzij de Brouwersdam. Denk in dit geval aan de grote aantallen groenknolorchis, een orchideesoort die goed gedijt in zoet grondwater, zoals vochtige duinvalleien. Een ander voorbeeld in dit gebied is de bedreigde strandplevier, die het duinachtige landschap dat de afgelopen decennia is ontstaan, gebruikt als broedplek. Als die waterdynamiek wordt teruggebracht, dan mag de strandplevier hier niet de dupe van worden. Immers, de natuur is op deze specifieke locatie beschermd en mag in de huidige Natura 2000-systeem niet achteruitgaan.

Gezond dynamisch ecosysteem

Hier doet zich dus een spanning voor tussen het realiseren van meer robuuste, dynamische en natuurlijke deltanatuur enerzijds en de verplichting om aangewezen VHR-soorten en habitats te beschermen anderzijds. De focus ligt op de verplichte compensatie in het gebied. Daarnaast kan het voor sommige soorten, waarvoor elders ook geschikte gebieden zijn, effectiever zijn als die natuurwaarden elders worden ontwikkeld. Tegelijkertijd is een optimale spreiding van het

leefgebied van groot belang voor deze soorten. Neem de eerder genoemde groenknolorchis: die hoort van nature niet thuis in de Grevelingen, maar in de duingebieden van Noord-Holland en Zuid-Holland, of de laagveengebieden (Vechtplasengebied, Wieden en Weerribben). Daar zouden we de ontwikkeling van deze soort moeten stimuleren om tot een duurzame instandhouding te komen.

Volgens de systematiek van Natura 2000 is het echter niet mogelijk om doelen tussen gebieden uit te wisselen, omdat de nadruk bij Natura 2000 ligt op het behouden van de huidige natuurwaarden op een specifieke locatie, die vanuit de historische context soms niet logisch is. Bij het ecologisch veerkrachtig, robuust en dynamisch maken van onze wateren – een van de doelen in de bestaande nationale programma's - ligt de nadruk juist op ontwikkelen van een gezond dynamisch ecosysteem.

Nederlandse strategie

Daarom werken we aan een nieuwe, typisch Nederlandse strategie, met daarin twee accenten. De eerste is het sturen op een hoger schaalniveau op het bereiken van de Natura 2000-doelen, dan alleen op de schaal van het beschermde gebied. De tweede is het sturen op condities voor natuurlijke processen en een optimale biodiversiteit, met aandacht voor voldoende oppervlakte en spreiding voor specifieke soorten en habitats. In de natuurstrategie Grote Wateren gaan we uit van de ecologische potentie van de grote wateren in 2050. In dit toekomstbeeld houden we rekening met klimaatverandering en zijn de natuurlijke processen in de delta deels hersteld. Daarbij behouden de grote wateren in het Natuurwinstplan hun grote maatschappelijke waarde. Door de

komende decennia te investeren in een gezond ecosysteem, investeren we ook in de kwaliteit van onze leefomgeving en blijft er ruimte voor economische activiteiten. Zoals met duurzaam toerisme, waarbij de natuur wel leidend blijft. In november 2020 hebben overheden, grote terreinbeheerders en natuur- en milieuorganisaties een intentieverklaring onderschreven om de komende jaren het Natuurwinstplan gezamenlijk verder uit te werken via een aantal stappen.

Stappenplan

Het Natuurwinstplan bestaat uit een stappenplan. In stap 1 brengen we de ecologische potentie van de grote wateren in termen van habitattypen en soorten voor 2050 in beeld. We kiezen daarbij voor een meer flexibele benadering. De soorten die uiteindelijk profiteren van de maatregelen zullen vaak ook HR of VR beschermd zijn. Alleen gaat dit dan ten koste van een enkele soort en type dat de afgelopen decennia geprofitteerd heeft van de sterk veranderde, maar niet natuurlijke situatie. In bijvoorbeeld de Grevelingen zal met de voorgenomen maatregelen het intergetijdengebied herstellen, maar dat gaat ten koste van de al eerder genoemde groenknolorchis. Ook voor vissoorten in overgangswateren, zoals elft, fint en steur, heeft Nederland nu nog te weinig goede paai- en opgroeigebieden in de brakwaterzone 's. Dus grootschalig habitat herstel en grotere gebieden zijn noodzakelijk. Deltanatuur in het aquatische heeft dus ook meer ruimte nodig, waar niet wordt gevist, gerecreëerd, en geen industrie in de buurt is. In dit toekomstbeeld wordt rekening gehouden met klimaatverandering en zijn de natuurlijke processen in de delta zoveel als mogelijk hersteld. Op deze wijze wordt bijgedragen aan het berei-

LIFE IP Deltanatuur (2016-2022)

Met het programma LIFE IP Deltanatuur wil Nederland de ontwikkeling van waardevolle deltanatuur een impuls geven. Het programma levert verschillende tools op om problemen met het realiseren van natuur in de grote wateren op te lossen. Het Natuurwinstplan is er daar een van, naast bijvoorbeeld betere samenwerkingsvormen en synergie tussen uitvoeringsprogramma's. In samenwerking met partnerorganisaties voert LIFE IP Deltanatuur tot 2022 een aantal veldprojecten uit om tot bestuurlijke oplossingen bij het realiseren van natuur te kunnen komen. Het programma wordt gefinancierd door Europa.
<https://life-ip-deltanatuur.nl/>

Programmatische Aanpak Grote Wateren (2018- 2050)

De PAGW is een uitvoeringsprogramma van het Rijk om te komen tot robuuste natuur in de grote wateren, vooral door herstel van natuurlijke processen. Het Natuurwinstplan geeft de strategie om te komen tot onderbouwde maatregelen voor robuuste natuur. Het uitgangspunt vormen de ecologische potenties van een gebied en de kansen voor Natura 2000-doelen. Binnen PAGW worden tot 2050 concrete natuurprojecten uitgevoerd in het Nederlandse deltagebied.
<https://tinyurl.com/PAGWNL>

Natura 2000

Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden. In deze Natura 2000-gebieden worden bepaalde dieren, planten en hun natuurlijke leefomgeving beschermd om de biodiversiteit (soortenrijkdom) te behouden.
<https://www.natura2000.nl/>

ken van een gunstige staat van instandhouding van bestaande HR- en VR-soorten en een hogere biodiversiteit.

Kansen en dilemma's

In stap 2 worden de bestaande Natura 2000-doelen aan de ecologische potentie gespiegeld en worden de kansen en eventuele dilemma's geïdentificeerd. Naast het Grevelingmeer is het terugbrengen van getij en zoutwater in het Volkerak-Zoommeer een voorbeeld. Dat zal ten koste gaan van de zoete soorten die daar nu leven. Andere voorbeelden zijn de slibsedimentatie in de Eems-Dollard, waardoor er kwelders ontstaan en oppervlakte estuarium afneemt. Of de afname van de nutriënten in het Markermeer waardoor de vogelstand achteruitgaat. Vanuit dit toekomstbeeld willen we stapsgewijs – per gebied, groot water en landelijk – de afweging maken op welke plek de instandhoudingsdoelstellingen voor habitattypen en soorten in die systemen het beste kunnen worden gerealiseerd.

In stap 3 worden de kansen benut en dilemma's opgelost door de Natura 2000-gebiedsdoelen voor soorten en habitattypen te herordenen in ruimte, omvang en tijd. Voor zover vanuit ecologisch perspectief noodzakelijk gebeurt dat in het gebied zelf, of op regionaal of landelijk niveau. Zo nodig wordt hierbij ook gekeken naar andere Natura 2000-gebieden dan alleen de grote wateren, bijvoorbeeld de duingebieden. Blijvend aandachtspunt zal de goede juridische bescherming van de soorten en habitattypen zijn. Met deze procesaanpak zorgen we voor het behouden van een goede staat van instandhouding die past bij de dynamiek van de grote wateren en de natuurlijke successie van soorten die daarbij hoort.

Verder optimaliseren

In stap 4 vervolgens kunnen we het verkregen inzicht in kansen en dilemma's gebruiken voor het optimaliseren van de dynamiek. Door bij-

voorbeeld nieuwe systeemaanpassingen of door maatregelen om drukfactoren te verminderen. Maatregelen in het kader van de PAGW en actualisatie van de Natura 2000-beheerplannen worden hiervoor benut.

Het Rijk voert verkennende gesprekken met de Europese Commissie over de natuurdilemma's in de grote wateren en een meer flexibele natuurwinstaanpak bij het behalen van de doelen. Als uit bovenstaande analyse blijkt dat er bepaalde Natura 2000-doelen vanwege ecologische omstandigheden (bijvoorbeeld door klimaatverandering) niet haalbaar zijn, of als blijkt dat de oorspronkelijke aanwijzing berust op een wetenschappelijke of administratieve fout, gaat het Rijk met de Commissie in gesprek over het eventueel aanpassen van deze doelen. Het aanpassen van doelen loopt vervolgens in stap 5 via de periodieke actualisatie van de Natura 2000-doelensystematiek en dient te voldoen aan het daarvoor opgestelde beleidskader.

Verankeren in Natura 2000-doelen

De uitkomsten van het Natuurwinstplan moet worden veranderd in de landelijke Natura 2000-doelen en een doorwerking hebben in de gebiedspecifieke aanwijzingsbesluiten en beheerplannen. Dit wordt elke zes jaar herhaald, zodat indien nodig ingespeeld kan worden op nieuwe ecologische ontwikkelingen en inzichten. Met deze nieuwe strategie wordt ervoor gezorgd dat de wettelijke Natura 2000-doelen gehaald worden en tegelijkertijd voor toekomstbestendig systeemherstel van de grote wateren wordt gezorgd. Dat levert per saldo meer natuur en biodiversiteit op. Dat is de winst!<

tobie.chamuleau@rws.nl

Meer informatie over het Natuurwinstplan op www.life-ip-deltanatuur.nl/natuurwinstplan